

Remissvar avseende Remiss av SOU 2025:66 - En straffreform

Högskolan i Gävle tackar för möjligheten att lämna synpunkter gällande förslaget. Högskolans svar har utarbetats av Sofia Wikman, professor i kriminologi, och Jerzy Sarnecki, senior professor i kriminologi, vid Avdelningen för socialt arbete, kriminologi och folkhälsovetenskap.

Sammanfattade synpunkter

Högskolan i Gävle, Avdelningen för socialt arbete, kriminologi och folkhälsovetenskap, har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet SOU 2025:66 *En straffreform*.

Efter genomgång av betänkandet ställer vi oss i princip positiva till förslaget om införande av ovillkorligt fängelse. Vi avstyrker dock förslaget om ändringar i 30 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Vår uppfattning är att presumtionen mot fängelse bör kvarstå i svensk rätt och att ovillkorligt fängelse bör tillämpas endast då inga andra påföljder framstår som rimliga.

Vi avstyrker i sin helhet förslagen om revidering av straffskalor, straffmätning, skärpta straff vid flerfaldig brottslighet, skärpta straff för brott med koppling till kriminella nätverk samt ändringar i reglerna om billighetsskäl. Enligt utredningen beräknas dessa förslag leda till att det döms ut omkring 16 000 ytterligare fängelseår årligen, varav två tredjedelar ska avtjänas i anstalt eller genom intensivövervakning. Kostnaden uppskattas till 17 miljarder kronor, en siffra som enligt vår mening riskerar att vara i underkant.

Enligt vår bedömning ger varken utredningsdirektiven, de resonemang som förs i betänkandet eller en bredare analys av brottsutvecklingen i Sverige, tillräckligt stöd för en så omfattande och kostsam ökning av antalet intagna. Vi motsätter oss inte helt straffskärpningar för vissa brottstyper, särskilt vid grova våldsbrott, organiserad brottslighet och omfattande brottslighet. Vi anser emellertid att en sådan reform samtidigt bör innebära att straffen

mildras eller i vissa fall helt avskaffas för andra handlingar som i dag är kriminaliserade.

Vi vill också betona att betänkandets förslag måste ses i ljuset av redan genomförda och planerade reformer inom straffsystemet, vilka sammantaget innebär en kraftigt ökad repression och höga kostnader. Det framstår som unikt bland demokratiska rättsstater att ett paradigmskifte av denna omfattning genomförs så snabbt och med utgångspunkt i förhållandevis små förändringar av den totala brottsligheten (se nedan). De samlade konsekvenserna för det svenska demokratiska samhället är i dagsläget svåra att förutse, men kan befaras bli betydande.

Bakgrund till våra ställningstaganden

Betänkandet är omfattande och innehåller förslag till genomgripande förändringar av det svenska rättssystemet. Utredningstiden har varit kort och vi imponeras av det arbete som utförts. Samtidigt ifrågasätter vi om alla relevanta aspekter av reformen har kunnat belysas tillräckligt.

Enligt vår mening saknas en tydlig samhällsanalys som bakgrund till förslagen. Det är inte klart vilka problem som förslagen avser att lösa. Detta påpekas även av tre sakkunniga genom särskilda yttranden. Vi saknar vidare en djupare kontextualisering av förslagen i relation till övriga pågående reformer av samhällets reaktioner på brott. Även tidigare reformer har inneburit en markant ökning av repressionen inom det svenska rättsväsendet.

Vi delar utredningens uppfattning att det nuvarande sanktionssystemet har blivit splittrat genom successiva reformer sedan brottsbalkens ikraftträdande 1965. Ett system med villkorligt fängelse kan bidra till ökad transparens och förutsebarhet. Vi är därför i princip positiva till denna del av förslaget (dock med undantag för ändringar i 30 kap. 4 § första stycket BrB), även om vi inte fullt ut kan överblicka de praktiska konsekvenserna. Frågan bör därför möjligen utredas vidare.

När det gäller förslagen om skärpta straff saknas enligt vår mening en tydlig och övertygande motivering. Utredningen synes i hög grad styrd av sina direktiv. Samtidigt väljer utredningen i vissa delar att inte fullt ut följa direktiven, vilket resulterar i ett något mindre repressivt slutresultat.

Vi finner alltså inte i betänkandet några övertygande argument för de omfattande straffskärpningar som föreslås. Ett skäl som anges är brottsoffers

behov av upprättelse. Det förutsätts att strängare straff per automatik stärker brottsoffers känsla av upprättelse. Det förklaras dock inte varför nuvarande straffnivåer inte skulle vara tillräckliga eller varför en höjning av strafftiden med 30–60 procent skulle vara mer tillfredsställande ur brottsoffrens perspektiv.

Det bör framhållas att endast cirka 12 procent av de polisanmälda brottsbalksbrotten leder till åtal mot en misstänkt (Brå 2025). Eftersom inte alla brott anmäls är den faktiska uppklaringsandelen ännu lägre. Den stora majoriteten av brottsoffer får således aldrig upprättelse genom straffrättssystemet, oavsett straffens stränghet.

För att tillgodose brottsoffers intressen bör samhället enligt vår uppfattning i första hand inrikta sig på brottsförebyggande åtgärder, ökad uppklaring, ekonomisk kompensation och ett välfungerande stödsystem för brottsoffer. Forskning (t.ex. Strang m.fl. 2013) visar dessutom att reparativ rättvisa ofta ger bättre upprättelse än traditionell straffrätt. Sådana alternativa reaktionsformer kan dessutom tillgodose behovet av upprättelse även för personer som utsatts för kränkningar som inte nödvändigtvis utgör lagbrott.

I betänkandet berörs straffens förebyggande effekter. Avskräcknings- och inkapaciteringseffekter nämns, men de brottspreventiva konsekvenserna av reformen behandlas knappast. Med hänsyn till brottsoffrens och de presumtiva brottsoffrens intressen vill vi understryka att straffet kan ha brottspreventiva effekter, men att dessa är begränsade vid straffskärpningar:

- **Avskräckning** förutsätter en upplevd risk att lagföras, vilken i realiteten är låg för de flesta brott. Uppklaringsgraden är som nämnt låg och gärningspersoner som begår många och grova brott, inte minst grova våldsbrott, har ofta begränsad förmåga att överblicka de långsiktiga konsekvenserna av sitt handlande. Avskräckningseffekterna kan därför förväntas vara små, särskilt bland individer i kriminella subkulturer såsom kriminella nätverk.
- **Inkapacitering** har störst effekt på unga med hög brottsbenägenhet. Eftersom brottsligheten snabbt avtar med stigande ålder är nyttan av långa straff begränsad. Redan efter 15–20 års ålder minskar effekten av varje nytt inkapaciteringsår jämfört med det föregående.
- **Rehabilitering** förutsätter evidensbaserade program och goda förhållanden i anstalterna. Överbeläggning till följd av en ökad fängelsepopulation försvårar detta. Redan i dag saknas ofta både personella och lokalmässiga resurser för effektiv behandling. Risken med våldsamma konflikter, bildande av fängelsegäng och liknande

som spolierar rehabiliteringseffekter ökar med ökad trängsel och lägre personaltäthet.

Bakgrunden till de föreslagna reformerna återfinns i den ökning av grovt våld i kriminella miljöer som kulminerade 2022, med 62 skjutna till döds, 107 skottskadade, 391 bekräftade skjutningar och 90 sprängningar. Detta utgör ett allvarligt och i europeiskt perspektiv unikt problem. Samtidigt visar övrig brottsstatistik en mer positiv utveckling (Rostami & Sarnecki 2026). Det totala våldet har minskat under det senaste decenniet och de registrerade tillgreppsbrotten har mer än halverats sedan 1980-talet. Den grova organiserade brottsligheten har dock ökat och omfattar enligt Polismyndigheten (2024) kanske upp till 14 000 individer.

Mot denna bakgrund anser vi att samhällets insatser, inklusive eventuella straffskärpningar, bör riktas mot den organiserade brottsligheten, samtidigt som repressionen kan minskas när det gäller andra typer av brott.

Avslutande synpunkter

I betänkandet uppmärksammas att straffskärpningar även kan ha negativa effekter. Frågan utvecklas emellertid inte närmare, vilket vi bedömer som en allvarlig brist. Till de negativa effekterna hör dels de hinder som långvariga fängelsestraff kan innebära för den dömdes möjligheter till återanpassning, dels de konsekvenser som drabbar deras familjer, inte minst barn som under lång tid får leva utan en förälder. Än mer allvarliga är dock de långsiktiga effekterna för samhället i stort.

En sådan effekt är de kraftigt ökade kostnaderna. Utredningens förslag är ett av flera redan genomförda eller planerade reformer inom rättsväsendet som påtagligt ökar antalet intagna och därmed samhällets kostnader för kriminalvården. Dessa resurser måste tas från andra samhällssektorer, där de sannolikt skulle kunna göra större nytta, exempelvis genom tidiga och därmed mer effektiva brottsförebyggande insatser.

Det bör vidare framhållas att en kraftigt höjd repressionsnivå – här rör det sig om betydande avsteg från den skandinaviska modellen för rättskipning – kan påverka grundläggande värden i ett demokratiskt välfärdssamhälle. En viss grad av repression är nödvändig i en rättsstat, men den dramatiska ökning av repressionsnivån som nu sker och som förstärks genom förslagen i SOU 2025:66 riskerar att få allvarliga konsekvenser för stora delar av samhället. Dessa frågor behandlas överhuvudtaget inte i betänkandet.

Referenser

- Brå (2025), *Personer lagförda för brott*. Enheten för rättsstatistik, Brottsförebyggande rådet.
- Polismyndigheten (2024), *Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige*. Rapport från Nationella operativa avdelningen.
- Rostami, A. & Sarnecki, J. (2026), *Det svenska tillståndet 2.0*. Lund: Studentlitteratur (under utgivning).
- Strang, H., Sherman, L. W., Mayo-Wilson, E., Woods, D. & Ariel, B. (2013), *Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A Systematic Review*. *Campbell Systematic Reviews*, 2013:12.